

Mehmet Karayaman (transkripsiyon ve değerlendirme), *Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Eczacı Diploma Defteri*, Kayseri: Tiydem yay., 2016, 16.5x24.0 cm, vi + 407 s. (tıpkıbasım 131 s., dizin s. 356-407).

Türkiye eczacıları için bir kütük niteliğinde olan ve 1892-1940 yılları arasında mezun olan eczacıların diploma kayıtlarını içeren ‘Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Diploma Kitabetine ait Diploma Defteri’ Uşak Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mehmet Karayaman’ın transkripsiyon ve değerlendirmesiyle yayımlandı. Yazarın, Önsöz’de (s.III) belirttiğine göre, Sağlık Bakanlığı’nın Ankara’daki arşivinde, daha doğrusu son 20 yıla ait belgelerin saklandığı depoda bulunan bu defter, ‘cildi güzel olduğu için’ imha edilmekten kurtularak günümüze gelmiştir. Karayaman, çalışmasının önsözünde, Arap harfleriyle yazılı kişi ve yer isimlerinin okunuşu ve transkripsiyonundaki güçlükler nedeniyle, kitabın okurları ‘okuma hatalarından oluşabilecek bilgi yanlışlıklarını azaltmak’ için yeni basımlara katkıda bulunmaya çağırmıştır.¹ Yazarın çağrısına bir karşılık olarak hazırladığımız bu tanıtım ve eleştiri, aynı zamanda, belgenin yayına hazırlanmasındaki büyük emeğe verilen bir değer olarak görülmelidir.

Kitap, eczacılık tarihi ile ilgili bir giriş (I. Bölüm, s. 1-10) ile başlamaktadır. İkinci Bölümde (s. 11-24), ‘Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Diploma Kitabetine ait Diploma Defteri’ ile ilgili bilgiler verilmiştir. Defterin ilk (38.) sayfasında geniş bir zaman aralığı (1881-1903) bulunmasına karşın yazı karakterinin değişmemiş olması, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi’nin 1912’de Dahiliye Nezaretine bağlı olarak yeniden kuruluşundan sonra,² mevcut kayıtların derlenerek yeni bir defterde birleştirildiğini düşündürmektedir.

Kitapta verilen, ‘Maarif Salnamelerine Göre 1874-1902 Yılları arasında Mezun Olan Eczacıların İsimleri’ başlıklı tablolarda adı geçen eczacıların sayısı 619’dur. Defterdeki kayıtlar 668 diploma numarasından başladığı için, iki kaynağın eczacı sayıları arasında bir fark ortaya çıkmaktadır. Defterdeki ilk (668 sayılı) diplomanın tarihi belli değildir.³ Diğer yandan, yılların örtüşmemesi isimler üzerinden bir sağlama yapılmasına olanak vermemektedir. Bunun

¹ ‘Defterdeki kayıtların büyük oranda yer ve şahıs isimlerinden oluşması, transkripsiyonu yapmamızda karşımıza çıkan en önemli sorun olmuştur. Osmanlıca yer ve şahıs isimlerinin okunmasında, olası yanlış okumalarımız için şimdiden okuyucularımızın affına sığınıyoruz. Bu tür hatalar sizden gelecek önerilerle bir sonraki baskıda düzeltilmeye çalışılacaktır.’ (Önsöz, s. v). Yazarın Osmanlıca olarak nitelediği kişi ve yer isimleri Arap harfleriyle yazılmış (Türkçe olmayan) adlardır.

² Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi 1917’den sonra Sıhhiye Nezaretine bağlanacaktır.

³ ‘Genel Değerlendirme’de (s.72), incelemeye konu olan defterin 1892-1940 yılları arasında Türkiye’de görevli eczacıları içerdiği belirtilmektedir. Tablo 1’de ise (Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Diploma Kitabetine ait Diploma Defterine Göre Eczacıların Mezun Oldukları Okullar ve Yıllara Göre Dağılımı) kayıtlı eczacıların mezuniyet yılları 1297/1881’den başlatılmıştır, *Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Eczacı Diploma Defteri*, transkripsiyon ve değerlendirme Mehmet Karayaman, Kayseri, Tiydem yay., 2016, s. 25.

yanında, salnamelerde eczacılık öğrenimini Türkiye’de yapan eczacıların adları verilmişken, eldeki Eczacı Diploma Defterinde Türkiye dışında öğrenim görenlerin de kayıtları bulunmaktadır.

Bölüm III (s. 74-281), defterin elde kalan 38-169. sayfalarının transkripsiyonudur. Bölüm IV (s.219-349) aynı sayfaların tıpkıbasımıdır. Defterin orijinali 35x50 cm. iken yaklaşık 1:3 boyutuna (12.5x18 cm.) küçültülmüş olması ve baskı/kağıt kalitesi sağlıklı bir okumaya olanak vermemektedir. Defterin bazı bölümlerinin okunaksız olduğu bildirilmektedir.

Özel isimlerin söylendiği gibi (yerel ağızla) yazılmış olması, yazımda yapılmış hatalar ve özgün (Rumca, Ermenice, Bulgarca, vd.) isimlere aşına olunmaması, ister istemez transkripsiyondaki hatalara neden olmuştur. Örneğin, transkripsiyonun ilk sayfasında (s. 74) verilen okunuşlara göre, aşağıda koyu olarak verdiğimiz okunuşlar, tıpkıbasıma (s. 220) daha uygundur:

Diploma no.

- 671 Kirkor Bağdasar: Kirkor (Krikor) **Bağdasar**
 672 Todoraki Yanko Yuvannidis: Todoraki Yanko **Yuvannidis**
 673 Yıvan Yuvakim: **Yuvan Yuvagim**
 674 Kirkor Osep: Kirkor **Oseb**
 675 Konstantin Manol: **Kostantin** (*sic*) Manol
 676 Nesim Bohor: Nesim (Nisim/Nissim) Bohor
 677 Yorgi Todori Aşimakopolori: Yorgi Todori **İstimatopulo**
 (Dimetoka’da Zincirli Müslüm Mahallesi: Zincirli **Müsellim** Mahallesi)
 678 Pavli Yanaki Yazıcıoğlu: Pavli **Benaki** Yazıcıoğlu
 679 Avropedi Yorgi Tisandari: **Evrepidi** Yorgi **Liyandri**
 680 Leonida Tanaş: **Leonid Atanas** (Pogon: **Trabzon** ?)
 683 Kiryakov Lefeni: **Kiryako Niko**
 684 Yani Anasti: Yani **Anesti**

Dikkati çeken bir nokta da, defterde kaydı bulunan, 1 Teşrinievvel 1319 (14 Ekim 1903) mezun olan 674 diploma numaralı eczacı ile 768 numaralı eczacı ile 22 Temmuz 1320 (Ağustos 1904)⁴ arasında 96 mezun görülmesidir. Maarif Salnamelerinde (*Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye*) ise, H. 1317 (1901)’de 64; H. 1318 (1902)’de 57 olmak üzere toplam 121 eczacı mezunun ismi vardır.⁵ Bu sayılar Remzi Kocaer’in verdiği 26 mezun sayısından oldukça farklıdır.⁶

⁴ 1 Teşrinievvel 1319 (14 Ekim 1903) tarihinde mezun olan 674 diploma numaralı eczacı ile 13 Kanunievvel 1320 (26 Aralık 1904) tarihinde mezun olan 773 diploma numaralı iki eczacı bu sayıya eklenmiştir.

⁵ M. Karayaman, *a.g.y.*, s. 38.

⁶ R. Kocaer, *Türkiye Eczacılar Almanığı*, İstanbul, Hüsnütabiât Basımevi, 1949; M. Karayaman, *a.g.y.*, s. 39-40.

Çalışmada, ‘eczacıların isimlerinden yola çıkarak, 1385’inin Müslüman, 469’unun Rum, 270’inin Ermeni, 88’inin Musevi olduğunu söylemek mümkündür’ (s. 21) denilerek bir çıkarım yapılmıştır. Oysa, Arap harfleriyle yazılan isimlerin okunması sorunlu iken din ve/veya millet ayrımı yapmak kolay değildir.⁷ (Fiilen okunabilen kayıt sayısı 2293, milletleri belirlenen eczacıların sayısı 2212’dir.) Kayıtlardan çıkarılan bu sayılar dönemlere ayrılmadığı için I. Bölümde verilen bilgilerle uyumlu değildir.⁸

24 Ocak 1927 tarih ve 964 Sayılı *Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kanun* ile ilgili açıklamalarda, ‘Türkiye Cumhuriyeti dahilinde eczahane açabilmek için, Tıp Fakültesi Eczacı Mektebinden mezun olmak ve Türk bulunmak şartı[nın]’ (s. 10) ‘T.C. vatandaşı’ olmak anlamına geldiğini açıklamak gerekir.⁹

Yazarın, ‘Yapılan uzun çalışmalardan sonunda *Eczacı Okulu*, 15 Ocak 1962 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı onayı ile *Eczacılık Fakültesi* haline getirilmiştir’ (s. 6) ifadesi, ilk Eczacılık Fakültesi’nin İstanbul’da kurulduğu izlenimini vermektedir. Halbuki, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nin kuruluş kanunu (156 sayılı Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları hakkındaki 5239 sayılı Kanuna ek Kanun), Kurucu Meclis tarafından kabul edilerek 16 Aralık 1960 tarih ve 10682 sayılı *T.C. Resmi Gazete*’de yayımlanmıştır.¹⁰

Yazar, eczane yerine ‘eczahane’ yazmayı seçmiş; bu arada, Prof. Dr. Turhan Baytop’un *Eczâhâne’den Eczane’ye*¹¹ adlı kitabının başlığı da *Eczahane’den Eczahane’ye* olmuştur (s. 2, dn5, Kaynakça, s. 350). Metinde Ord.Prof.Dr. Üveys Maskar’ın adının ‘Üveys’ olarak yazılması herhalde yanlıştır.¹²

Kitabın ekleri arasında 353. sayfada verilen eczacılık diploması örneğinde, transkripsiyonla birlikte Fransızca metnin de verilmesi uygun

⁷ Örneğin, ‘Abridol Cinaset’ olarak okunan bir ismin (s. 138, no. 1752) milletini belirlemek imkansızdır. Keza, Arap ismi taşıyan ve ‘Mısır mütemekkinlerinden’ eczacılar ve Cebel-i Lübnan doğumlarıyla ilgili varsayımlar yanıltıcı olabilir.

⁸ T. Baytop’dan aktaran M. Karayaman, *a.g.y.*, s. 10.

⁹ Aynı konuya s. 21’de değinilmiştir. İstanbul’da 8-11 Eylül 2015 tarihlerinde yapılan 42. Eczacılık Tarihi Uluslararası Kongresinde yapılan bir sunumda (E. Skaltsa, N. Kolman, ‘Heybeliada Halk Eczanesi: the last Greek pharmacy in Istanbul’) sözü edilen yasa ile 1927’den sonra Türkiye’de gayrimüslimler için eczacılık mesleğinin yasaklandığı iddiası tartışma konusu olmuştur. <https://drive.google.com/file/d/0Byb9ORHhXKkTZWFOOVpxSnAzd1U/view>

¹⁰ Ş. Etker, ‘Prof.Dr. Turhan Baytop’un anlatımıyla İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nin kuruluşu ve eczacılık eğitiminin birleştirilmesi,’ (Bildiri Özeti) *XII. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı, 1-3 Haziran 2016, Eskişehir*.

¹¹ T. Baytop, *Eczâhâne’den Eczaneye: Türkiye’de Eczaneler ve Eczacılar (1800-1923)*, İstanbul, Bayer Türk Sağlık Ürünleri Bölümü yay. 1995.

¹² Metin içinde ‘Üveys’ biçiminde yazılan isim, kaynakçada doğru yazımıyla ‘Üveys’ olarak geçmektedir.

olurdu. (Burada, ‘Dar’ül Ulûm-ı Hekimiyye’ yerine ‘Dar’ül Ulûm-i Hikemiyye’ yazılmalıydı.) Ayrıca, 355. sayfadaki diplomada ‘Nam-ı name-i Hazret-i Padişahi’ olarak okunması gereken satırdan sonra gelen *Dersaadet Darülfünunu Tıb Fakültesi* altbaşlığının transkripsiyona eklenmesi gerekirdi.

Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Eczacı Diploma Defteri kitabının yeni basımı düşünüldüğü takdirde, defterin orijinalinin yüksek çözünürlükteki taramasının kitaba eklenmesi ve okunaklı bir kopyasının CD olarak araştırmacılara kazandırılması faydalı olacaktır.

Yazar, incelediği defter üzerinde 2006 yılında IX. Türk Tıp Tarihi Kongresinde bir sunum yapmıştır.¹³ Bildirisi bu toplantıda büyük ilgi görmüş ve ‘eczacılık tarihi üzerine çalışanlar defterin... yayınlanmasının faydalı olacağını belirtmişler’, ama arkası gelmemiştir.¹⁴ Benzeri durumlara, toplantıların heyecanı içinde çokca tanık olmaktadır. Buna karşılık, olgunlaştırılmamış çalışmaların kongrelere yetiştirilmek üzere basılıp dağıtılmasının da sakıncaları görülmüştür.

Son yıllarda, Türk eczacılık tarihi üzerine yapılan çalışmalarda ‘Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesi Diploma Kitabetine ait Diploma Defteri’ne değinilmemiş olması, tıp tarihi ile eczacılık tarihi araştırmaları ve araştırmacıları arasındaki kopukluğu göstermektedir.¹⁵ Kaynakların sınırlı olduğu bir alanda bilinen bütün yayın ve belgelerin bir araya getirilerek güncellenebilir bir veritabanı oluşturulması zorunludur. Sayın Mert Sandalcı’nın böyle bir kişisel çalışmasının olduğunu, kendisinden bilgi almak için başvurular bilirler. Veritabanını genişleterek işlev kazandırmak görevi,¹⁶

¹³ M. Karayaman, ‘Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Diploma Kitabetine Ait Defter Hakkında Bir Değerlendirme,’ *IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri. Gevher Nesibe Darüşşifa’sının 800. Kuruluş Yılı, XXIV. Gevher Nesibe Tıp Günleri, 24-27 Mayıs 2006, Kayseri*, yay.haz. E. Kahya, S. Şar, A. Ataç, M. Mazıcıoğlu, Ankara, Nobel yay., 2006, s. 193-203.

¹⁴ ‘Aradan yıllar geçti, ne defterin akıbeti ne de içerdiği bilgilerin yayını ile ilgili bir adım atılmadı. Biz de arşivimizde bulunan kopyadan yola çıkarak defterin transkripsiyonunu yayınlamaya karar verdik.’ M. Karayaman, *a.g.y.*, s. iv.

¹⁵ Bir örnek vermek gerekirse, İstanbul baskısı Rumca *Farmakopii Genike* (Genel Farmakope, 1818) IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısında tanıtıldıktan 13 yıl sonra, İstanbul’da yapılan bir tıp tarihi kongresinde yeniden, ‘18. yüzyılda (sic) İstanbul’da basılan Dionysios Pyrros adlı doktora ait bir tıp kitabı’ olarak sunulmuştur, bkz. Ş. Etker, ‘Brugnatelli farmakopesinin 1818’de İstanbul’da yayınlanan Elence çevirisi,’ *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı Bildirileri (4-5 Haziran 1998, İstanbul)*, ed. E. Dölen, İstanbul, M.Ü. Teknik Eğitim Fak. Matbaası, 2000, Marmara Üniversitesi Eczacılık Fak. yay. 15, s. 297-302. <http://katalog.marmara.edu.tr/muyayinevi/YN657.pdf> E. Ozansoy, ‘18. Yüzyılda Dionysios Pyrros ve Georgios İaonnou adlı doktorların İstanbul’da basılan tıp kitapları,’ *5. Balkan Tıp Tarihi ve Etiği Kongresi Özet ve Bildiri Kitabı / 5th Balkan Congress on the History & Ethics of Medicine. Abstract and Proceedings Book, İstanbul, 11-15 Ekim 2011*, ed. A. Demirhan-Erdemir, S. Erer, Ö. (Öncel) Usmanbaş, B. Akgün, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri yay., 2012, s. 832-846.

¹⁶ Örneğin, kamu görevlerinde bulunan eczacıların Sosyal Güvenlik Kurumu’ndaki (T.C. Emekli Sandığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu); askeri eczacılarla yedeksubaylık yapmış eczacıların Milli Savunma Bakanlığı’ndaki personel kayıtları – özel izinlerle – incelenerek ek bilgiler sağlanabilir, vb.

böyle bir deftere sahip oldukları için şanslı olan eczacılık tarihi araştırmacılarına düşmektedir.¹⁷ Mehmet Karayaman'ı, Türkiye'deki eczacılık tarihi için önemi tartışılmaz olan bu diploma defterinin transkripsiyonunu yaparak ve yayımlayarak araştırmacılara sunduğu için kutluyoruz.

Şeref Etker

Jean-François Pérouse and Feza Günergun (eds.), *Entre Trois Mers. Cartographie Ottomane et Française des Dardanelles et du Bosphore*. İzmir: Arkas, 2016, 21x25 cm, 267 p., ISBN 978-605-5974-33-6.

Originally published in *Archives Internationales d'Histoire des Sciences*, vol.66, issue 176 (2016): 282-83 (Courtesy Robert Halleux).

In recent years, major exhibitions have given rise to excellent companion volumes, and this book is a perfect example. In Izmir, from May to the end of July 2016, the Institut Français d'Études Anatoliennes and the Arkas Art Centre organized an exhibition on Turkish and French cartography of the Dardanelles and the Bosphorus between the 16th and the 19th century. The Turkish Straits between Europe and Asia, which are particularly important, consist of the Dardanelles, the Sea of Marmara, and the Bosphorus. Hence the title *Entre Trois Mers*. The Bosphorus which is about 30 km long, connects the sea of Marmara with the Black Sea in the north, and the Dardanelles, which are about 64 km long, connect the Sea of Marmara with the Aegean Sea in the southwest. Known as the Hellespont in classical times, the Dardanelles have been of great strategic importance since the Trojan War was fought near the Aegean entrance. In 1841, the Great Powers of Europe – Russia, the United Kingdom, France, Austria and Prussia – concluded a convention that re-established the ancient rule of the Ottoman Empire by closing the Turkish Straits to all warships. The 1936 Montreux Convention regarding the regime of the Turkish Straits is still in force, and gives the Republic of Turkey control over warships entering the Straits, but guarantees the free passage of civilian vessels in peace time.

This volume contains some twenty interesting essays related to items on display at the exhibition. They are printed in both French and Turkish on columns which appear side by side on a single page. These articles include, for instance, a discussion of the role played by François Kauffer who, in 1786, made the first triangulation of the Bosphorus and was able to determine with precision the main topographic features of Istanbul. We also find an historical

¹⁷ Ankara'da tıp fakültesi stajyeri olduğumuz 1970'li yıllarda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın Sıhhiye'deki bir binasının bodrumunda gördüğümüz özlük dosyalarını, yaklaşık yirmi yıl sonra incelemek istediğimizde, 1 – 5000 sicil numaralı, diğer bir deyişle Türkiye'nin ilk beş bin hekimine ait dosyaların (SSYB arşivleri Keçiören'deki yeni yapısına taşınırken) imha edildiğini öğrenmiştik.